इत्यर्थपरत्वं युक्तम्। मनुष्यजातिपरत्वे स्त्रिया वा ङीप्। "इदमुक्ता चर्षणीधृता" ऋ० ८।९०।५। चर्षणीधृताऽसुरहननद्वारेण मनुष्यजातिधारकवज्रेण" भा०

चल गतौ भ्वा०पर० सक० सेट्। चलति अचालीत्। चचाल। चेलतुः। चलन् चलितः ज्वलादि० चालः पचा०चलः। "कृष्णेन निहते चैद्ये चचाल च वसुन्धरा" भा० सा० ४४अ०। "चलत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन बुद्धिमान्" चाण०। "तिलमात्रमपि चलितुं न शक्नोति" पञ्चत०। आर्षे आत्म०। "न धर्माच्चलते बुद्धिर्धर्मराजस्य धीमतः" भा०स० ७८अ०। णिचि। चलयति चालयति। "चालयन् वसुधां चेमां बलेन चतुरङ्गिणा" भा० आ० ९४अ० कम्पने अक० मिच्च। चलयति ते। अचीचलत् "चलयन् भृङ्गरुचस्तवालकान्" रघुः "तां प्राविशत् कपिव्याघ्रस्तरूनचलयन् शनैः" भट्टिः। "यूनां मनश्चलयति प्रसभं नभस्वान्" ऋ० स० गत्यर्थस्य न मित्त्वम् "मिच्चले" इति कविकल्पद्रुमे कम्पार्थएव तस्य मित्त्वोक्तेः "आचालयेयुः शैलांस्ते क्रुद्धाभिन्द्युर्महीतले" हरिव० ५४अ०। पर्वतानाञ्च शिखराण्याचालयति वेगवान्" भा० शा० १५४अ०।

उद्+ऊर्द्ध्वगमने उत्क्रम्य गतौ "पुष्पोच्चलितषट्पदम्" रघुः उत्थाय गतौ च। "उच्चलितः प्रयाताम्" रघुः।

वि+विशेषेण चलने। "व्यचालीदम्भसां पतिः" भट्टिः।

चल विलासे तु० प० अ० सेट्। चलति अचालीत् चचाल।

चल मृतौ पोषणे चु० सक० उभ० सेट्। चालयति ते अचीचलत्।

चल त्रि० चल वा पचा० अच्। १तरले, चञ्चले, २कम्पयुक्ते अमरः। ३परमेश्वरे पु०। "धूताशीरचलश्चलः" विष्णु स०। "न स्वरूपान्न सामर्थ्यात् नच ज्ञानादिकात् गुणात्। चलनं विद्यते यस्मादचलः कीर्त्तितोऽच्युतः" स्मृतेः। वायुरूपेण चलतीति चलः" भा०। कम्पार्थकचलतेः स्वार्थे णिचि भावे अच्। ४कम्पने मेदि०। "मिच्चले" कविकल्प०। चलनं च रजसः कार्य्यं यथाह सा० का० "सत्वं लघु प्रकाशकमिष्टमुपष्टम्भकं चलञ्च रजः"।

"सत्वतमसी स्वयमक्रियतया स्वस्वकार्य्यप्रवृत्तिं प्रत्यवसीदन्ती रजसोपष्टभ्येते अवसादात् प्रच्याव्य स्वकार्य्ये ते उत्साहं प्रयत्नं कार्य्येते। तदिदमुक्तमुपष्टम्भकम् इति। कस्मादित्यत उक्तं चलमिति। तदनेन रजसः प्रवृत्त्यर्थत्वं दर्शितम्। रजस्तु चलत् परितस्त्रैगुण्यं चालयद्गुरुणाऽऽवृण्वता च तमसा तत्र तत्र प्रवृत्तिप्रतिबन्धेन क्वचिदेव प्रवर्त्त्यते"। सा०त०कौ०।

"म्भौन्जौ भ्रौ चेच्चलमिदमुदितं युगैर्मुनिभिः स्वरैः" वृ० र० उक्ते अष्टादशाक्षरपादके ५वर्णवृत्तभेदे न० "स वृत्तचूलश्चलकाकपक्षकैः" रघुः। "यथाम्भसा प्रचलता तरवोऽपि चला इव" भाग० ७।१।२३। "न खलु प्रेम चलं सुहृज्जने" "प्रायश्चलं गौरवमाश्रितेषु" कुमा०

चलकेतु पु० कर्म्म०। केतुभेदे स च "अपरस्यां चलकेतुः शिखया याम्याग्रयाङ्गुलोच्छ्रितया। गच्छेत् यथा यथोदक् तथा तथा दैर्घ्यमायाति" वृ० स० ११अ०। उक्तः

चलचञ्चु पुंस्त्री चला चञ्चुरस्य। चकोरखगे हेम०।

चलत्पूर्णिमा स्त्री चलन्ती पूर्णिमा तदुपलक्षितः चन्द्र इव। (चाँदा) चन्द्रकमीने त्रिका०।

चलदङ्ग पुंस्त्री चलन्ति अङ्गान्यस्य। (चेङ्चा) मत्स्यभेदे राजनि०। वा कप्। चलदङ्गक तत्रार्थे जटा०।

चलदल पु० चलानि चञ्चलानि दलान्यस्य। अश्वत्थवृक्षे अमरः। चलपत्रादयोऽप्यत्र। "अङ्गेन (स्त्रीचिह्नभेदेन) केनापि विजेतुमस्या गवेष्यते किं? चलपत्रपत्रम्। न चेद्विशेषादितरच्छदेभ्यस्तस्यास्तु कम्पस्तु कुतोभयेन" नैष०। तस्य कम्पयुक्तपत्रता वर्णिता।

चलन न० चल–भावे ल्युट्। १कम्पे २गतौ च। कर्त्तरि ल्यु। ३कम्पयुक्ते त्रि० मेदि०। ४हरिणे पुंस्त्री जटा० जातित्वात् स्त्रियां ङीप्। करणे ल्युट्। ५चरणे हेमच०।

चलनक न० चलन+संज्ञायां कन्। चण्डातके हेमच०।

चलनी स्त्री चलत्यत्र चल–आधारे ल्युट् ङीप्। १गज० बन्धन्यां वार्य्याम् २घर्घर्याञ्च (घाघरा) वस्त्रभेदे हेमच०।

चलसंक्रान्ति स्त्री कर्म्म०। अयनांशचलनभेदात् तत्तद्राशिविशेषांशे रव्यादेः प्रभामुञ्जसञ्चारे अयन संक्रान्तिशब्दे ३२८पृ० विवृतिः। [द्रव्यभेदे च रत्नमा०।

चला स्त्री चल–अच्। १लक्ष्म्यां मेदि० २सिह्लके गन्ध-

चलाचल त्रि० चल–अच् नि०। १चञ्चले अमरः २काके पुंस्त्री राजनि० स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। "चलाचलैरनुपदमाहताः खुरैः" माघः। "जान्मनोऽस्य स्थितिं विद्वान् लक्ष्मीमिव चलाचलाम्" किरा०।

चलातङ्क पु० चलस्य चलनस्यातङ्कोभयमस्मात्। वातामयभेदे राजनि०।